

# Solidariteit als cement van onze samenleving

## De emotie van een nieuwe generatie

---

Toon Colpaert

---

---

Directeur SEVI

---

**Vernieuwen, herbronnen, bevragen: het zijn de nieuwe stopwoorden in de politiek. De SP bereidt de toekomst voor op zijn 'toekomstcongres' van 16 en 17 mei 1998. Onderstaande tekst is de 'koepeltekst' van dit toekomstcongres. Het bevat de grote ankerpunten voor het socialisme van de volgende decennia. Deze uitgangspunten worden concreter gemaakt in tien 'maatschappelijke contracten'. Aan u om te lezen en te oordelen.**

### Het eerste blad

Socialisten zijn een sociale partij. De partij verandert, zoals ook de maatschappij verandert. De tijd van de verstarde dogma's is voorbij. Eerst komen de mensen en waarden, dan de structuren en instellingen. We moeten ons sociaal erfgoed moderniseren. Het milieu als bron van welvaart, gezondheid en werk herwaarderen. Daarom zijn we een rood-groene partij. We willen kennis, inkomen en macht met zoveel mogelijk mensen delen. Daarom zijn we een radicale partij, een partij van radicale democraten.

Terwijl in de wijken het hart van de democratie klopt, moet Europa voor verscheidenheid en verdraagzaamheid zorgen. Daarom zijn we een Vlaamse partij, die Europees voelt en denkt. We zijn een partij die iedereen een toekomst wil bieden. We willen geen samenleving waarin een kleine minderheid zich alles kan permitteren en overal aan de touwtjes trekt. We willen een samenleving waarin iedereen gerespecteerd en gewaardeerd wordt. Respect voor wie je bent. Waardering voor wat je doet.

In zo'n samenleving heeft iedereen rechten en plichten. Lusten en lasten moeten op elk ter-

rein eerlijk verdeeld worden. We moeten weten wat we aan elkaar hebben. Daarom kiezen we voor tien maatschappelijke contracten, waarin ook ons politiek engagement voor de toekomst verrat zit: het sociaal contract, het milieu- en mobiliteitscontract, het contract voor ruimtelijke en stedelijke vernieuwing, het ethisch contract, het contract voor een betere justitie, het cultureel contract, het onderwijscontract, het economisch contract, het mondiaal contract, het politiek contract.

Deze koepeltekst is geen samenvatting van die tien contracten, maar reikt er wel het cement en de bouwstenen voor aan: de ethische waarden waarvoor we opkomen, de grote veranderingen waarmee we te maken krijgen, onze eigenzinnige kijk op de maatschappij waarmee we op die veranderingen een gepast antwoord weten te geven.

### Samen kansen scheppen

We leven in één van de meest welvarende streken van de wereld, en zelfs één van de rijkste streken van Europa. Zeker, die welvaart is kwetsbaar. Economisch kwetsbaar, door de harde

concurrentiestrijd in Europa en in de wereld. Ecologisch kwetsbaar, omdat onze welvaart gebaseerd is op heel wat verspilling en aantasting van het milieu. Sociaal kwetsbaar, omdat een samenleving die verbrokkelt en grote groepen mensen uitsluit, een zwakke samenleving is.

Een modern socialisme pakt die kwetsbaarheid aan en wil er vooral voor zorgen dat zoveel mogelijk mensen het goed hebben, zowel vandaag als morgen. Wat we vandaag voor onszelf willen, moeten we ook aan de komende generaties, aan onze kinderen en kleinkinderen kunnen garanderen. Dat is de nieuwe solidariteit tussen generaties.

Als mensen samen vechten voor een beter bestaan voor zichzelf en hun kinderen, vinden ze in ons een bondgenoot, want als socialisten willen we precies de sociale voorwaarden scheppen waardoor een rijke samenleving ook een samenleving kan zijn waarin iederéén het goed heeft.

We zijn allemaal verschillend en dat is maar goed ook. Maar omdat we zo verschillend zijn, hoeven we nog niet door iedereen verschillend gewaardeerd te worden. Daarom kiezen we resoluut voor een samenleving waarin iedereen gelijke kansen krijgt: niet alleen bij de start, maar het hele leven lang. Wie pech of onkansen heeft, wordt niet meteen in het verdomhoekje geduwd, maar moet nieuwe kansen krijgen. Mensen die van huis uit niet zoveel meekrijgen, hebben een extra zetje nodig. Het gaat dus niet alleen om gelijke kansen. Het gaat vooral om de middelen en de mogelijkheden, de talenten en de bekwaamheden om die kansen ook met beide handen te kunnen grijpen.

#### **Herverdelen**

Een eerlijke verdeling van de middelen en de mogelijkheden waarover iedereen moet kunnen beschikken - van kennis, inkomens en macht - reikt veel verder dan wat we vandaag kennen. Als we kennis, vaardigheden en capaciteiten eerlijker willen verdelen, moeten we vooral de voorwaarden scheppen voor een evenwichtig gezinsleven waarin iedereen aan zijn trekken komt, voor een degelijk onderwijs en levenslang leren en voor behoorlijke voorzie-

ningen (zoals huisvesting, gezondheidszorg en cultuur) die voor iederéén moeten toegankelijk zijn. Kortom, het gaat erom de bagage waarmee iedereen door het leven moet gaan, eerlijk te verdelen.

Het oude (her)verdelingsvraagstuk krijgt daardoor een nieuwe dimensie. Het komt er niet alleen op aan om de welvaartskoek achteraf eerlijk te verdelen. Het scheppen van welvaart - zeg maar het bakken van de koek zelf - is minstens even belangrijk. Het is het bakken van de welvaartskoek die voor werk zorgt: daar moet iedereen kunnen aan deelnemen, ook door het werk te herverdelen. Juist bij het scheppen van welvaart moeten we vermijden dat mensen binnen- of buitengesloten worden, dat het milieu vervuild wordt, dat onze gezondheid op het spel wordt gezet.

Meer dan vroeger moet er dan ook op de bronnen van de welvaart ingegrepen worden: kennis en communicatie, opleiding en vorming, natuur en milieu, worden de belangrijkste succesfactoren voor een duurzame welvaart. De op de spits gedreven tegenstellingen tussen welvaart en welzijn, tussen het economisch goed doen en zich sociaal goed voelen, moeten daarmee uit de wereld geholpen worden. Het ene kan niet zonder het andere. Goed onderwijs doet ook een economie goed draaien. Bedrijven die volop in het milieu investeren, investeren in hun toekomst. Een goede sociale zekerheid zorgt ervoor dat mensen voor verandering durven kiezen. Wie zijn kop uitsteekt, moet weten dat niet elke misser genadeloos wordt afgestraft. Wie pech heeft, moet op een goede opvang en nieuwe kansen kunnen rekenen.

Zoals de samenleving vandaag in elkaar zit, blijven die tegenstellingen in alle scherpheid bestaan. Elke dag opnieuw blijkt dat er meer ongelijkheid en onzekerheid in deze samenleving bestaan dan ons lief is. Mensen krijgen niet overal dezelfde kansen, hun mogelijkheden blijven onderontwikkeld, hun capaciteiten worden onderbenut. Dat is ónze samenleving niet. Tegen dat kapitalisme revolteren we. Dat willen we stap voor stap veranderen. Zo werkt een modern socialisme. De harde wetten van de economie moeten gecorrigeerd en bijgestuurd worden. De

kansen moeten resoluut herverdeeld worden om uitsluiting en discriminatie tegen te gaan. De middelen en de mogelijkheden moeten eerlijker verdeeld worden, om iedereen aan zijn trekken te laten komen.

Rechtvaardige belastingen en een stimulerende sociale zekerheid zullen daarbij altijd een centrale rol spelen. De druk op kapitaalinkomsten, vervuilende activiteiten en toegevoegde waarde is te laag, terwijl de druk op arbeid te hoog is. We kunnen ons best een stevige verzorgingsstaat veroorloven, zolang we niet doorgaan die te financieren uit lasten op arbeid. Het omgekeerde is ook waar: als we de lasten niet weten te herverdelen, zal de verzorgingsstaat onvermijdelijk afbrokkelen.

#### **Meer dan geld alleen**

Het volstaat echter niet om uitsluitend naar de (her)verdeling van de inkomens te kijken. Een eerlijke verdeling van de middelen en de mogelijkheden om zich te kunnen ontplooiën, heeft met meer te maken dan met inkomens en uitkeringen: het gaat om respect voor elkaar, bezorgd zijn en voor elkaar zorgen, werk voor iedereen die wil werken, gelijke toegang tot onderwijs en gezondheidszorg, cultuur en recht, een schoon milieu en een veilige buurt, inspraak en overleg. Kortom, het gaat om kwalitatieve veranderingen, in de kwaliteit van het leven van iedereen. Geen enkel beleidsterrein ontsnapt aan die (her)verdeling van middelen, mogelijkheden en macht. We moeten iedereen telkens weer de kans geven om zijn steentje tot de welvaart bij te dragen. We moeten op alle vlakken een dam opwerpen tegen uitsluiting en discriminatie.

Dat veronderstelt een brede solidariteit, die met mensen, centen en harde structuren te maken heeft. De herverdeling van de gezinstaken, de herwaardering van het beroepsonderwijs, de wijkontwikkeling in de meest kwetsbare buurten, het recht op basismobiliteit voor wie geen auto heeft, een betaalbare rechtsbijstand voor iedereen die zich geen dure advocaten kan permitteren,... zijn even belangrijk als rechtvaardige fiscaliteit en sociale zekerheid. De herverdeling van de arbeid is in de komende jaren voor ons

de belangrijkste solidariteitstest: het gaat om de herverdeling van arbeid die voor een rechtvaardig loon en erkenning moet zorgen, maar ook om de herverdeling van inkomens, van taken tussen hoger- en lagergeschoolden, van taken binnen en buiten het gezin. Kortom, daar is een kwaliteitssprong voor nodig, want werk en zorg herverdelen is blijkbaar nog moeilijker dan centen herverdelen.

De veranderingen die we op het oog hebben, moeten meteen een antwoord geven op de veranderingen in de samenleving die zich scherp aan het aftekenen zijn: de uitsluiting als nieuwe sociale kwestie, tijd en ruimte die steeds kostbaarder worden, het milieu als bron van welvaart, gezondheid en werk, de evolutie van de informatiemaatschappij naar een kennismaatschappij; de toenemende onderlinge afhankelijkheid binnen Europa en op wereldvlak.

Deze veranderingen in de samenleving bepalen mee de maakbaarheid van de samenleving, die zeker voor ons als socialisten de 'raison d'être' is van de politiek. Wij moeten van die veranderingen geen schrik hebben. Zekerheid krijg je alleen door verandering. Wat afwijkt van de gangbare normen, wat inbeukt op bestaande grenzen, vormt een signaal om maatschappelijke verstarring om te buigen tot vernieuwing.

#### **Optornen tegen uitsluiting en onzekerheid**

De gelijkwaardigheid van de mensen is voor ons de belangrijkste test voor de kwaliteit van onze samenleving. Dat verdraagt geen (stil) geweld of (verdoken) discriminaties, zoals in de huidige samenleving. Elke vorm van uitbuiting of uitsluiting is daarmee in tegenspraak.

Arbeiders werden jarenlang brutaal uitgebuit. Vandaar hun verzet: als groep, als klasse. Daarom hebben ze zich georganiseerd in vakbonden, mutualiteiten en partijen. Dat verzet heeft resultaten opgeleverd. Bij ons dan toch: betere lonen en sociale bescherming, een degelijke sociale zekerheid, onderwijs, huisvesting en sociale voorzieningen hebben voor belangrijke correcties gezorgd. In vele landen in het Zuiden en in Oost-Europa moet die strijd nog gestreden worden: tegen kinderarbeid en dwangarbeid, voor syndicale rechten en een betere sociale bescher-

ming.

Bij ons liggen de kaarten nu anders. De klassieke industrie-arbeiders zijn een minderheid geworden en bedienden reageren nogal eens anders dan arbeiders, want er is duidelijk een verschil in de arbeiders- en bediendencultuur. Wie samen met zijn partner werk heeft, kan er meestal behoorlijk van leven: een eigen huis, een auto, een jaarlijkse vakantie, studerende kinderen, wat spaargeld. Maar dat is niet voor iedereen weggelegd. Meer en meer dreigen we in een drierdenmaatschappij terecht te komen: één derde die het behoorlijk goed heeft en waartoe uiteraard ook de top laag behoort die de economische touwtjes in handen heeft, één derde die geregeld voor zijn bestaanszekerheid moet knokken en waartoe ook de harde kern van 6% armen behoort, en één derde die daar tussenin leeft met de ambitie naar de bovenlaag door te stoten, maar vooral vreest in de laagste regio's terecht te komen. De onzekerheid knaagt dan ook niet alleen bij de onderlaag, maar ook bij de middengroepen.

De scheidingslijnen tussen wie het goed heeft en wie het slecht heeft, worden vandaag anders getrokken dan vijftig of honderd jaar geleden. Het is niet omdat je arbeider of bediende bent, dat je het altijd slecht hebt. Nu spelen ook andere factoren een belangrijke rol. Laaggeschoolden, éénverdieners, langdurig zieken, hoogbejaarden en migranten komen het meest aan de slechte kant van de scheidingslijn terecht. Ze verkommeren in eenzaamheid of geraken met een slechte scholing nauwelijks aan werk. Met een slechte huisvesting gaat ook hun gezondheid er sneller op achteruit. Vooral in de steden komen ze in dezelfde wijken terecht. Het worden probleemwijken, achtergestelde buurten. De uitsluiting laat daar zijn diepste littekens na.

Uitsluiting werkt anders dan de klassieke uitsluiting van de arbeidersklasse. Arbeiders wisten mekaar te treffen in de fabriek of in het Volkshuis. Samen stonden ze sterk tegenover de patroons. Van vijf frank opslag of de vijfdaagse week werd iedereen beter en de sociale zekerheid werd als een eigen kind van de arbeidersbeweging gekoesterd. Eén mei werd een strijd-

feest voor iedereen die met ellende en uitsluiting te maken had. Uitsluiting ontbeert juist dat collectieve gevoel en is veel meer versnipperd. Het heeft meer met eenzaamheid dan met collectieve strijd te maken. De oorzaken zijn veel diverser: het gaat om scholing, met wie je gaat samenleven, of je een sterke of zwakke gezondheid hebt, of je blank of gekleurd bent. Het feit dat je werk vindt of werkloos wordt, trouwt, scheidt of kinderen krijgt, is dan belangrijker dan het afsluiten van een goede CAO voor wie nog werk heeft.

Uitsluiting kan je ook niet op één enkele plek aanpakken. Je moet op vele plaatsen tegelijk aan de slag: thuis, op school, op het werk, bij de dokter, in het buurthuis en zelfs in het cultureel centrum. Een vakbond alleen volstaat niet. Daarvoor heb je ook een vierdewereldbeweging nodig, die de armsten in de samenleving weet te organiseren, of een goed georganiseerd buurtwerk dat dicht bij de mensen staat. De klassieke verzorgingsstaat die na de tweede wereldoorlog verzuimd en versnipperd is uitgebouwd, zal zich grondig aan die nieuwe situatie moeten aanpassen: minder versnipperd en meer gecoördineerd, meer op de oorzaken dan op de gevolgen gericht. Uitsluiting is trouwens niet alleen een zaak van de onderkant van de samenleving. Door de onvoorspelbaarheid van het leven kan iedereen er door getroffen worden: kwetsbare kinderen, alleenstaanden, weduwen, hoogbejaarden, gescheiden vrouwen, fabrieksarbeiders met veel ervaring waarmee ze elders niet terecht kunnen, oudere bedienden die uitgerangeerd worden, kaderleden die na een overname overbodig worden, kleine zelfstandigen die failliet gaan. Nieuwe risico's - van de gekke koeienziekte tot dodelijke ketteringsbotsingen - maken van het leven soms een loterij. Die wisselvalligheden van het leven kunnen iedereen treffen en kennen lang niet altijd rang of stand. Ieder van ons kan ermee te maken krijgen. Het zijn niet altijd de anderen die erdoor getroffen worden.

Toeval kan daarbij een rol spelen, maar het is in deze samenleving geen kwestie van eigen keuze of persoonlijk falen als een ongeval, een ziekte, een ontslag of een echtscheiding tot blijvende uitsluiting leidt. Dan zijn er nefaste maat-

schappelijke mechanismen in het spel: het zoeken naar onmiddellijk rendement, de ongebreidelde concurrentie, de druk op de collectieve voorzieningen en de deregulering. Die maken het steeds moeilijker om iedereen telkens opnieuw kansen te geven, maar vooral ook om de middelen en de mogelijkheden te mobiliseren om die kansen te kunnen grijpen.

Uitsluiting betekent niet dat alle uitbuiting verdwenen is. Als we naar het gros van de ontwikkelingslanden, Oost-Europa, de illegale confectie-ateliers in Brussel of de vrouwenhandel kijken, dan zijn 19de-eeuwse toestanden nog altijd schering en inslag. Tegen die uitbuiting kan alleen collectieve actie soelaas brengen: respect voor de mensenrechten, eerlijke handel en strijd tegen de corruptie moeten daarbij hand in hand gaan.

Maar ook bij ons wordt de druk op de arbeiders en bedienden steeds groter. Het streven naar een steeds hoger rendement en de sterke concurrentiedruk leiden dikwijls tot een ongecontroleerde flexibiliteit, verhoogde werkdruk en stress, herstructureringen en afdankingen. Onzekerheid doet veel arbeiders en bedienden op zichzelf terugplooiën, waardoor de solidariteit onder druk komt te staan. Om aan die druk te weerstaan zijn er overal sterke en dynamische vakbonden nodig. Vakbonden die globaal denken en in het sociaal overleg hun nek uitsteken om zowel de belangen van de werkenden als die van de werklozen te dienen. Zonder overheid die duidelijke prioriteiten en regels vastlegt, waaraan ook patroons en financiële groepen zich moeten houden, is dat een onbegonnen zaak. Een moderne overheid moet vooral de spelregels vastleggen en door iedereen doen naleven, die noodzakelijk zijn om machtsmisbruik, uitbuiting en uitsluiting tegen te gaan.

#### **Kostbare tijd en schaarse ruimte**

De tijd van toen is voorbij. Toen de mannen nog gingen werken van 8 tot 5 om de kost te verdienen en de vrouwen thuis alle werk deden. Toen de levensloop van velen nog voorspelbaar was: eerst naar school, dan gaan werken en met 60 of 65 op pensioen. Veel vrije tijd was er nog niet en 's zondags trokken de katholieken eerst

naar de kerk en de vrijzinnigen direct naar hun stamcafé.

Die regelmaat en zekerheden in het leven zijn ondertussen verdwenen. Vaste werktijden worden afgebouwd. Flexibiliteit en variabiliteit van de werkuren komen in de plaats: ploegenwerk, avond- en weekendwerk, deeltijdse arbeid, interimarbeid, tijdelijke contracten. Vrouwen gaan buitenshuis werken en nemen het huishouden en de zorg voor man en kinderen er nog eens bij. Voor winkelen, televisie kijken, sporten of gewoon een avondje uit, komt er meer tijd vrij.

Het is geen pretje om dat allemaal te combineren, ook al omdat de afstanden veelal een stuk groter zijn geworden. Pendelen naar Brussel, op theaterbezoek naar Gent, winkelen in Wijnegem, op bezoek bij vrienden in Kortrijk: het moet allemaal kunnen of men probeert het toch. Door onze chaotische ruimtelijke ordening en de ontvolking van de steden wordt dat nog in de hand gewerkt. Blinde verkavelingen, lintbebouwing, winkelboulevards en autowegen hebben van Vlaanderen een weinig aantrekkelijk lappendeken gemaakt. Veel steden hebben hun aantrekkingskracht verloren en op het platteland is de rust steeds verder te zoeken.

De gevolgen daarvan laten zich raden. Partners brengen minder tijd met elkaar en met de kinderen door. Tussen 20 en 50 wordt alles superdruk: gaan samenleven, werken, kinderen opvoeden, carrière maken en van het leven proberen te genieten. Snelheid en flexibiliteit doen de kansen op stress, gezondheidsproblemen en relatieproblemen toenemen. "Ik ren, dus ik ben", wordt het verplichte levensmotto van een heleboel mensen. Met ouder worden neemt de onzekerheid echter toe: het werkritme blijft hoog, bijscholing verloopt moeilijker, het risico op werkloosheid neemt toe. Het gevoel van onveiligheid en kwetsbaarheid houdt veel oudere werknemers in de ban.

Omdat alles steeds moeilijker te combineren valt, moet er met de nodige soepelheid ingespeeld worden op de toenemende vraag naar winkels en (openbare) diensten die langer open zijn. Waar man en vrouw samen gaan werken, wordt er uitgekeken naar hulp in het huishou-



den: de microgolfoven, de afwasmachine, de meeneemchinees en de PWA'er die komt schoonmaken. En omdat we altijd wel ergens onderweg zijn, nemen het verkeer, de files en de verkeersagressie toe.

Om toenemende conflicten te voorkomen, is er een nieuwe cultuur van tijd en ruimte nodig. Er moeten meer mogelijkheden komen voor de werknemers die zelf hun werktijd willen regelen, voor tele-arbeid en thuiswerk, permanente scholing, ouderschapsverlof en een sabbatjaar. De vierdagenweek is daarbij één van de belangrijkste hefbomen: het laat toe dat er op een menselijke manier gewerkt en geleefd wordt, terwijl er tegelijkertijd jobs vrijkomen voor diegenen die vandaag nog vruchteloos op zoek zijn naar werk. De stress en de onzekerheid moeten ingetoomd worden door van de zondag een rustpunt te maken en voor oudere werknemers aangepaste jobs te creëren in plaats van ze vervroegd op pensioen te sturen. Buurtdiensten, kinderopvang en ouderenzorg moeten daarbij voor de nodige ondersteuning zorgen, terwijl de PWA's tot Plaatselijke Werkontwikkelingsmaatschappijen moeten omgebouwd worden, om alle buurtdiensten optimaal te kunnen laten werken.

Tijd en ruimte kunnen onmogelijk los van elkaar bekeken worden. Dat vergt een subtiel spel van evenwichten. Ruimtelijke ordening, stedelijke vernieuwing en het tegengaan van uitsluiting, moeten dan ook hand in hand gaan: van de eigen buurt tot op het hoogste Europese niveau.

#### **Herwaardering van de steden**

Terwijl het Europa van de regio's politiek slechts moeizaam van de grond komt, worden er steeds meer initiatieven genomen om de slagkracht van de stedelijke gebieden in Europa te verhogen. Het Europa van de steden mag zich echter niet beperken tot de supersnelle HST of Stockholm als culturele hoofdstad van Europa. Steden bloeien open als ze economisch sterk staan, voor werk zorgen, goed bereikbaar zijn, een wetenschappelijk en intellectueel potentieel hebben, een culturele uitstraling hebben, gezellig en gastvrij zijn. Europa moet zijn netwerk van steden, die een rijke geschiedenis met zich mee-

dragen, dan ook dringend herwaarderen door voor de steden een grotere plaats in te ruimen in alle Europese programma's en in de hervorming van de Europese structuurfondsen.

Vlaanderen moet op die herwaardering van de steden inspelen: het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen en het vernieuwd stedelijk beleid moeten voor een trendbreuk zorgen. Het wordt passen en meten met de schaarse ruimte die we hebben. Zonder nieuwe instrumenten is dat een onbegonnen zaak: een tijdelijke verkavelingsstop, een pacht- en grondbeleid, een belasting op onbebouwde percelen en eenvoudiger procedures zullen snel hun waarde moeten bewijzen. Bruisende, gezellige steden kunnen meteen de druk op de rand en op de plattelandsgemeenten doen afnemen, zodat ze hun eigen karakter kunnen vrijwaren.

Maar er moet ook van onderuit veel gebeuren. Inspraak en informatie die zo dicht mogelijk bij de mensen staan, moeten het politiek dienstbetoon voor bouwvergunningen, verkavelingen of bijzondere plannen van aanleg, overbodig maken. Wijkontwikkelingsplannen en buurtontwikkelingsmaatschappijen moeten van de stad en de buurt weer een smeltkroes maken waar iedereen zich thuis voelt. Plattelandsontwikkeling moet ook buiten de steden voor nieuw leven zorgen. Stad en buitengebied moeten in de toekomst elkaar aanvullen, niet elkaar beconcurreren.

#### **Het milieu: bron van welvaart, gezondheid en werk**

Vijftig jaar groei heeft na de tweede wereldoorlog veel welvaart... en onbetaalde rekeningen opgeleverd. Sinds 1950 is op deze wereld evenveel geproduceerd en geconsumeerd als in de 2000 jaar daarvoor. Onvoorstelbaar. De druk op de natuur is dan ook gigantisch toegenomen. De gevolgen zijn er ook naar: stank, lawaai, vuile lucht, ondrinkbaar water, ongezonde voeding. Ieder jaar sterven meer planten en dieren uit. De milieuvervuiling begint ook de economie parten te spelen. De visvangst vermindert. De graanproductie stagneert. Antwerpen, Brussel en Gent dreigen te stikken in het verkeer. Bedrijven die niet meer aan zuiver grondwater gera-ken, komen in moeilijkheden. De natuur en het

milieu zijn als welvaartsbron aan het opdrogen. Ook de economie en de werkgelegenheid beginnen daardoor in de klappen te delen. Zelfs onze gezondheid krijgt meer en meer onder de milieuvervuiling te lijden. Het aantal astmapatiënten stijgt zienderogen. Meer mensen krijgen hooikoorts. De vruchtbaarheid van de mannen daalt. In sommige streken komen meer longkankers en leukemie voor dan elders. Het aantal huidkankers stijgt: te weinig ozon in de hoogste luchtlagen. Mensen met ademhalingsmoeilikheden, kleine kinderen en bejaarden blijven de helft van de zomer best binnen: te veel ozon in de stadslucht. Bodemverontreiniging maakt zelfs de prei en de worteltjes uit de eigen tuin niet meer eetbaar. Zoals onze volksgezondheid er deze eeuw het meest op vooruit gegaan is door een betere voeding, beter water en betere huisvesting, moeten we nu letterlijk voor een gezond leefmilieu zorgen.

De sociale prijs van de toenemende milieuvervuiling en de middelen die moeten gemobiliseerd worden om de milieuvervuiling tegen te gaan, gaan systematisch de hoogte in. Hoe gaan we reageren als de strijd tegen de milieuvervuiling ons geen andere keuze meer laat dan de prijs van het drinkwater te verdubbelen of vijftig frank te vragen voor een liter benzine? Hoe gaan we de meest milieugevoelige sectoren - zoals de agro-industrie, het wegtransport en de energie- en procesindustrie - op een sociaal en economisch verantwoorde manier omschakelen? Hoe gaan we de mobiliteit - of het recht om elkaar te ontmoeten - eerlijk verdelen? Het concept duurzame ontwikkeling kan ons daarop een antwoord geven. We moeten er dan wel een eigen inhoud aan geven, want duurzame ontwikkeling heeft ondertussen de elasticiteit van stopverf gekregen.

#### **Duurzaam ontwikkelen**

Duurzame ontwikkeling komt erop neer dat we verder kijken dan onze eigen neus lang is en overal de natuur en het milieu gaan beschermen als bronnen van welvaart voor onszelf en voor de komende generaties. Het is de enige manier om de leefbaarheid en de gezondheid van iedereen te laten samengaan met sociale rechtvaardigheid.

De economie moet daar ook maar eens rekening mee houden. Duurzame ontwikkeling heeft dan ook de ambitie sociale vooruitgang, milieuzorg en economische groei evenwichtig met elkaar te combineren. In het economisch systeem is er voortdurend sprake van groei: groei van de bevolking, groei van de consumptie, groei van de productie. Ook ons sociaal systeem heeft groei nodig: om de pensioenen te kunnen betalen, om de gezondheidszorg voor iedereen betaalbaar te houden, om het onderwijs en de huisvesting te kunnen verbeteren. Duurzame ontwikkeling betekent dat we die groei-processen zodanig in balans weten te brengen dat het milieu zichzelf kan instandhouden en niet zodanig uitgeput en overbelast wordt, dat we ons zouden moeten schamen over de milieuerfenis die we aan de komende generaties overlaten. Duurzame ontwikkeling stelt dan ook hoge eisen aan de aard van die productieprocessen: wat en hoe er geproduceerd wordt, groeien en krimpen, zullen meer en meer van die milieu-eisen afhangen. Dat staat haaks op de samenleving zoals die vandaag functioneert en waar kwantiteit nog altijd belangrijker is dan kwaliteit.

Als we kiezen voor duurzame ontwikkeling raken we aan de kern van de economie. Niet voor niets staat de ecologische modernisering van de economie voor ons voorop. Als in de vorige eeuw de politieke fronten werden gevormd rond de vraag "wie produceert en verdeelt de goederen", komt daar nu de vraag bij "welke goederen moeten er geproduceerd worden en hoe moet dat gebeuren?" Naast de wie-vraag, komen dus de wat-en de hoe-vraag centraal te staan. Het klinkt gek, maar de omschakeling van een grijze naar een groene economie moet voor een meer rooskleurige toekomst zorgen. Investeringsplannen moeten aangepast worden. Wetenschappelijk onderzoek moet in een andere richting gestuurd worden. Subsidies aan bedrijven moeten herzien worden. De bedrijven zullen dan ook de grootste inspanningen moeten leveren als het gaat om onderzoek, ontwerpen van nieuwe producten, veranderen van productieprocessen, transport, verpakkingen, marketing en reclame. Als dat hogere productie-

kosten meebrengt, is het logisch dat die billijk verdeeld worden tussen de producenten en de consumenten.

#### **Consumentenverantwoordelijkheid en sterke schouders**

Duurzame ontwikkeling stelt veel ingebakken gewoontes en maatschappelijke mechanismen ter discussie: de kinderen drie kilometer ver met de auto naar school brengen, de landbouw die bijna 50% van de Europese begroting opslorpt, industrie en woonzones die overal maar uitdijen. Dat zijn taaie gewoontes die diepgeworteld zitten in onze cultuur en niet zonder slag of stoot zullen veranderen. Daarbij durven we als socialisten de rol van de consumenten nog al eens onderschatten. Eigenlijk willen we liever bij de producenten ingrijpen, ook al omdat we er niet in geloven dat de consumenten onder druk van de reclame of door manipulatie de vrije keuze zouden hebben. Maar ondertussen zijn de consumenten veel mondiger geworden. Ethisch consumeren is lang geen ijdel woord meer. De consumenten kunnen best op hun verantwoordelijkheid aangesproken worden. Files, de huishoudelijke afvalberg of energieverstopping zullen nooit aangepakt kunnen worden als ook het gedrag van de consumenten niet verandert. Dat zal tijdelijk een prijs hebben, die op termijn dan weer de moeite waard is: comfortabel leven met een lagere energierekening, minder jachtig en vooral gezonder leven, komen dan een stuk dichterbij.

Een gezond leefmilieu komt niet zomaar uit de lucht te vallen. Er zijn heel wat inspanningen voor nodig. Ook dan geldt voor ons de gouden regel dat de sterkste schouders de zwaarste lasten moeten dragen. Een verkeersplan dat voorrang geeft aan voetgangers en fietsers of aan trein- en busreizigers is per definitie voordeliger voor de lagere inkomens dan voor de hogere inkomens. Dat geldt ook voor energiebesparingsprogramma's in sociale woonwijken of voor snelheidsbegrenzers op luxewagens die alleen de hogere inkomens zich kunnen permitteren. Hogere benzineprijzen kunnen voor de lagere inkomens vlot gecompenseerd worden door de vaste autokosten (zoals de verkeersbelasting en

de inschrijvingstaks) te verlagen. Bij veel milieuheffingen en ecotaksen (op verpakkingen, watervervuiling, pesticiden, enz.) ligt dat echter niet zo gemakkelijk. De verleiding is groot om voor elke afzonderlijke milieuheffing of ecotaks voor iedereen te gaan berekenen wat dat kost en voor de lagere inkomens afwijkingen en compensaties te voorzien. Jammer genoeg leidt dit meestal tot vreselijk ingewikkelde regelingen, die alleen maar betwistingen uitlokken. De prijs die moet betaald worden voor reinigingsmiddelen, verf of zelfs sigaretten gaan we toch ook niet aanpassen aan ieders inkomen. Daarom is het beter om de laagste inkomens globaal op te trekken, zodat ze als gevolg van een hogere milieurekening niet moeten interen op het weinige levenscomfort dat ze nog hebben.

#### **Milieu en werk**

De band tussen milieu en werkgelegenheid ligt voor ons in dezelfde lijn. Milieu is op termijn zeker geen bedreiging voor de werkgelegenheid, maar is ook geen panacee om de werkloosheid te doen wegsmelten als sneeuw voor de zon. Bedrijven die geen rekening houden met het milieu, zullen gegarandeerd verdwijnen. Bedrijven die tijdig weten over te schakelen, zullen sterker staan. Vooral de promotie van een diensteneconomie en het opruimen van de milieuvervuiling uit het verleden, hergebruik en recyclage en zuinig gebruik van grondstoffen en energie, kunnen heel wat jobs opleveren. Toch zal de belangrijkste groene impuls voor de werkgelegenheid moeten komen van een Europese CO<sub>2</sub>- en energieheffing, waardoor de lasten op arbeid fors verlaagd kunnen worden.

De ecologische modernisering van de samenleving is voor ons één van de belangrijkste bouwstenen voor een andere samenleving. Het is een cruciale voorwaarde om de welvaart te herstellen. De rust, de gezondheid en de werkgelegenheid van velen van ons hangen ermee samen. Daarom moeten we voorkomen dat milieutechnocraten of fundamentalisten de democratie op snelheid zouden nemen. De ecologische modernisering van de samenleving heeft een breed draagvlak nodig en moet dan ook op een sterke democratische en sociale basis kun-



nen rekenen.

### **Kennis is macht**

Als de mondialisering op één terrein een feit is, dan zeker op het vlak van de informatie- en communicatiestromen. We krijgen niet alleen te maken met een explosie van wetenschappelijke en technische kennis, maar dankzij de mogelijkheden van de elektronische snelweg, teletekst, cd-rom en internet, is er meer informatie dan ooit voor iedereen beschikbaar. Toch worden de mogelijkheden daarvan nog schromelijk onderbenut. Terwijl we ons als socialisten in het debat over de mondialisering soms in het defensief laten drukken, laten we kansen liggen om met kennis van zaken in het offensief te gaan. Door alle aandacht toe te spitsen op enkele spectaculaire delocalisaties naar lageloonlanden, ontstaat het gevoel dat alle onheil daar vandaan komt. In sommige sectoren zoals elektronica, textiel en kleding, laten die delocalisaties effectief hun sporen na. Maar mondialisering en delocalisaties naar lageloonlanden zijn niet de belangrijkste oorzaken van de economische en sociale problemen waarmee we vandaag te kampen hebben. Ook in sectoren die daar weinig mee te maken hebben - zoals de overheidsadministratie, de spoorwegen en de bouwsector - worden vooral laaggeschoolden weggerationaliseerd. In veel gevallen zorgt het zwart circuit in de bouw, de horeca of de schoonmaaksector voor meer problemen dan de concurrentie uit het buitenland. In die sectoren waar de concurrentie met de dag scherper wordt, wordt er dikwijls eenzijdig op de loonkosten gemikt om nog te redden wat er te redden valt. Zonder matige loonontwikkeling zullen we het zeker niet rooien, maar in een periode met sterk gestegen winsten is het zonder meer ondermaats om alleen daarop het accent te leggen. Redelijke winsten zijn er om het creatief ondernemingsschap te belonen en om nieuwe investeringen met eigen middelen te kunnen financieren. De winsten van vandaag moeten in de investeringen van morgen omgezet worden. Anders hebben ze weinig zin.

### **Slim en goed**

Wie niet goedkoop is, moet vooral heel goed

zijn. Slim produceren wordt dan ook steeds belangrijker, zeker als met de ontwikkeling van China en Oost-Europa de mondialisering in de toekomst daadwerkelijk gaat doorbreken. Slim produceren is vooral een kwestie van creatief combineren: kwaliteitsproducten die gecombineerd worden met een goede dienstverlening, gebruiksgemak dat samengaat met milieuzorg, eigen kennis die gecombineerd wordt met de kennis van toeleveranciers en klanten. Klassieke grenzen tussen industrie en dienstensectoren - waarop het beleid van de overheid en het sociaal overleg nog veel te sterk geënt zijn - zullen daardoor irrelevant worden.

Slim produceren is niet alleen een kwestie van technologische kennis. Die kan altijd nog ergens anders gekocht worden of de overheid kan zelf voor een goede spreiding van kennis en technologie instaan. Technologische kennis moet gecombineerd worden met kennis over smaak en levensstijlen, samenwerking in teams, creativiteit en motivatie van de werknemers, netwerken met klanten en leveranciers. Hoe technischer de maatschappij, hoe belangrijker de mensen worden. Slim produceren is dan ook geen elite-aangelegenheid. Het werkt pas goed als iedereen mee is. Langdurig investeren in mensen wordt dan ook steeds belangrijker. Bedrijven die consequent investeren in mensen, nemen daarmee niet alleen hun sociale verantwoordelijkheid op, maar scoren ook bedrijfseconomisch beter.

Slim produceren is niet de enige troef van de kennismaatschappij. De juiste combinatie van kennis en creativiteit biedt ook ongekende mogelijkheden voor een sociale dienstverlening op maat van de 21ste-eeuw (met een snelle dienstverlening door de OCMW's en elektronische patiëntendossiers, waarbij de privacy volledig gegarandeerd is), een dynamisch milieubeheer (met een eco-design die borg staat voor de duurzaamheid van alle nieuwe producten en een permanente bewaking van de milieukwaliteit) en een eigentijdse kijk op cultuur (waar via multimedia kennis en kunde gecombineerd kunnen worden met emotie en verbeelding). Zelfs voor de werking van de politieke democratie kan de kennismaatschappij meer opleveren dan de ver-

vangings van het rode potlood door een stemmachine. Men hoeft geen vergadertijger meer te zijn om op de hoogte te blijven van de laatste politieke evoluties. De Digitale Stad kan naar het recente voorbeeld van Antwerpen en Kopenhagen, voor een betere dienstverlening en een grotere openbaarheid van bestuur zorgen. Gericht informatie, snelle opiniepeilingen en digitale debatten kunnen de hand tussen kiezers en verkozenen versterken, zonder in het euvel van instant-referenda of televoting te vervallen.

Kennis wordt een sleutelfactor om slimmer te produceren en beter met elkaar om te gaan. In de huidige samenleving zijn daar echter ook schaduwzijden aan verbonden. Naast een kennis-elite dreigen er ook informatie-analfabeten te ontstaan, die niet meer meekunnen en die ook politiek zullen afhaken. Een DNA-test die ons confronteert met de kans op een erfelijke aandoening (van borstkanker tot dementie), kan heel ons leven door mekaar schudden en roept heel wat ethische vragen op. En terwijl het werk voor de beter geschoolden uitdagender kan worden, mag de negatieve weerslag op de werkgelegenheid (met zijn telebankieren, televerkoop en zelfs telebewaking van kinderen, zieken en bejaarden) niet onderschat worden. Vooral vrouwen dreigen daar het slachtoffer van te worden. In die context is het kennisoffensief dan ook geen zaak die alleen aan de (universitaire) elite kan overgelaten worden. Het gaat ook en vooral om de kwaliteit van het basis- en secundair onderwijs, waarvoor we in de toekomst opnieuw meer middelen moeten uittrekken. Het gaat om het sociaal-cultureel werk dat zijn verzuilde bastions verder moet verlaten en voor iedereen ruimte moet scheppen om zich te ontplooien. Maar het gaat evenzeer om de verantwoordelijkheid van de bedrijven, die beter hun opleidingsinspanningen zouden verdubbelen dan te mikken op gemakkelijke ontslagregelingen, tijdelijke contracten of interimwerk op grote schaal. Tegelijkertijd moet het wetenschappelijk onderzoek - waarvoor in Vlaanderen toch ieder jaar een paar miljarden extra worden uitgetrokken - niet alleen oog hebben voor de technologische, maar ook voor de maatschappelijke aspecten van de kennismaatschappij. De wetenschap is er

niet alleen voor de wetenschappers en het bedrijfsleven, maar moet met beide voeten in de samenleving staan. Het is het wetenschappelijk onderzoek dat we moeten dienstbaar maken aan de maatschappij en niet omgekeerd.

#### **Wat mensen bindt: de pijlers van de democratie**

Een samenleving die verbreekt, is een zwakke samenleving. Dat is onze samenleving niet. Daarom moet het sociale weefsel versterkt worden, hebben we een samenleving nodig die de mensen samenhoudt. Het moderne gezin, onderwijs, cultuur en vooral arbeid houden bij uitstek de samenleving samen. Daar krijgt alles wat weerloos is, waarde. Daar wordt de bagage voor het leven gevormd en verdeeld. De kracht van de civiele maatschappij, met zijn bontgekleurd middenveld van sociale organisaties, actiegroepen en verenigingen, hangt daarvan af. Zelfstandigheid, weerbaarheid en mondigheid worden daar gekweekt. De fundamenten voor de gelijkwaardigheid van iedereen worden daar gelegd. De kracht van de democratie steunt onvermijdelijk op deze vier pijlers. Als één van deze vier pijlers afbrokkelt of verzwakt, deelt ook de democratie in de brokken. Het zijn leerscholen voor de democratie en daarvoor moet ook het nodige leergeld betaald worden.

Het klassieke gezin met een kostwinner, een thuiswerkende vrouw en liefst twee kinderen, is een rariteit geworden. Verscheidenheid is vandaag de dag troef: tweeverdieners met of zonder kinderen, getrouwd of samenwonend, lat-relaties, alleenstaande ouders, homokoppels, lesbiennes met eigen kinderen en alleenstaanden. Die verscheidenheid is een rijkdom, die borg moet staan voor eigenheid, geborgenheid, zorg en verantwoordelijkheid. Het gezin in al zijn verscheidenheid moet ruimte bieden om voor mekaar te zorgen, elkaar te respecteren en van elkaar in alle intimiteit te genieten. De werkelijkheid is helaas dikwijls anders. Onbeholpenheid, onverschilligheid, verwaarlozing en geweld treffen vooral vrouwen en kinderen. De macho is helaas ook in Vlaanderen nog altijd niet uitgestorven. En hoeveel macho's in het gezin worden later geen macho's in de politiek?

De essentiële functie van het onderwijs ligt

in het bevorderen van de sociale integratie. Uitsluiting door lage scholing is één van de grote sociale risico's van deze tijd. Daarom moeten de minst begaafden en de kansarmen extra geholpen en gestimuleerd worden. De school moet dan ook uitgroeien tot een echte gemeenschap waar alle jongeren zich thuis voelen: zowel de bollebozen als de kneusjes. Dat is een kwestie van kennis, houdingen, waarden en vaardigheden die niet alleen op school moeten aangeleerd worden. Levenslang leren wordt een uitdaging voor iedereen, willen we elke maatschappelijke uitsluiting tegengaan.

Cultuur is wat alle vorige generaties bindt met de generaties die nog komen. Cultuur is cement dat de mensen en de natuur verbindt. Het houdt alle stenen in onze maatschappij samen als basis voor sociale netwerken, voor een gemeenschapsleven waar iedereen recht op heeft. Cultuur moet mensen iets leren waar ze zelf nooit zouden aan gedacht hebben, het moet ze op ideeën brengen, doen genieten. Het is door met kunst en cultuur in aanraking te komen dat mensen zich vragen gaan stellen over zichzelf en de wereld waarin we leven, dat de horizon verder wordt gelegd dan het eigen ik, dat de maatschappij met zijn eigen spiegelbeeld geconfronteerd wordt. Kunst en cultuur moeten aanzetten geven tot openheid, zin voor verandering en verdraagzaamheid. Als dit het uur van de cultuur is, dan is dat niet alleen uit liefde voor het schone, maar ook en vooral uit democratische noodzaak.

Je bent wat je doet: chirurg, bankbediende, metaalarbeider,... of werkloze. Maar daarnaast ben je ook vader, moeder, lief, feministe, partij-militant, muzikant of voetballiefhebber. Toch is en blijft werk belangrijk. Recht op werk betekent niet alleen recht op een rechtvaardig loon, maar voor velen ook recht op waardigheid, erkenning, sociale integratie. Geregeld werk biedt afwisseling, geeft zelfvoldoening, geeft structuur aan de tijd. Een basisjob is dan ook belangrijker dan een onvoorwaardelijk basisinkomen: de linkse variant met een basisinkomen van pakweg 25.000 frank per maand is immers onbetaalbaar, terwijl de rechtse variant met een basisinkomen van zo'n 15.000 frank per maand enkel

een excuus is om de sociale uitkeringen te verlagen. Een basisjob moet iedereen in staat stellen zelf zijn brood te verdienen, zijn capaciteiten te ontwikkelen en ruimte te scheppen om voor mekaar te zorgen, zich te engageren en van het leven te genieten. Dat vergt een brede kijk op arbeid, die veel verder reikt dan de muren van de werkplaats of het kantoor waar men iedere dag steeds harder moet werken. Huishoudelijke arbeid, zorgarbeid en vrijwilligerswerk moeten volop in het debat betrokken worden. Met in en uitstap- mogelijkheden, de uitbouw van huur-diensten, de mogelijkheid om wat bij te verdienen of een statuut voor het vrijwilligerswerk, moet alle maatschappelijke arbeid in onze samenleving geherwaardeerd worden.

#### **De maakbaarheid van de samenleving**

Zonder maakbaarheid van de samenleving is er geen socialisme. Liberalen kunnen alles aan de vrije markt overlaten, maar socialisten willen er altijd iets beters van maken. Als de samenleving maakbaar is, komt dat vooral doordat velen dezelfde kant op willen en niet doordat de overheid of de politiek dat op hun eentje willen. Het is een samenspel van krachten, waarbij de overheid de bakens uitzet en voor iedereen de mogelijkheden en de vrijheid creëert om zijn eigen leven zo goed mogelijk in te richten.

In een democratie moet de overheid niet alles naar zich toe trekken. Er moet ruimte zijn voor de mensen zelf, voor organisaties en voor bedrijven om zelf initiatieven te nemen, naar oplossingen te zoeken, hun verantwoordelijkheid op te nemen. Spreiding van verantwoordelijkheid is een krachtig democratisch principe, dat niet verzoenbaar is met een centralistische overheid die alles zelf wil doen. De overheid moet zich vooral concentreren op de strategische keuzes, waarbij doelstellingen belangrijker zijn dan bureaucratische procedures. Begrotingsdiscussies moeten meer over maatschappelijke opties gaan dan over cijfers en komma's. Het zou mooi zijn mocht de overheid bij begrotingsdiscussies duidelijk haar voorkeur laten blijken voor cultuur, voor milieu, voor een slimme economie, voor de zwakkeren in de maatschappij. Dat zou de inzet moeten worden van een boeiend publiek debat,

dat niet alleen financiers en cijferaaars interesseert.

De overheid moet waken over het algemeen kader, de voorwaarden en de spelregels. In een maatschappij die steeds complexer wordt vergt dat duidelijke wetten en decreten, die loyaal nageleefd en gehandhaafd worden. Vandaag laat dat nog veel te wensen over. Wetten en decreten zijn soms hopeloos ingewikkeld en verouderd. Fraude en georganiseerde misdaad blijven om zich heen grijpen en een falende inspectie en justitie brengen van een degelijke handhaving dikwijls weinig terecht. Alleen met wetten en decreten kan de overheid het niet rooien. De overheid moet ook eigen initiatieven kunnen nemen, zelf op het terrein actief zijn. Voor defensie, veiligheid en justitie is dat de evidentie zelf. Maar ook op andere terreinen moet de overheid op elk moment een strategische positie kunnen uitbouwen: onderwijs, huisvesting, welzijn, cultuur, gezondheid, sociale zekerheid, bejaardenzorg, milieuzorg, ruimtelijke ordening, mobiliteit, innovatie, kennis en informatie, enz. Exclusiviteit voor de overheid is op al die terreinen niet per definitie geboden. Overheidsmonopolies durven nogal eens ontspreiden en bureaucratie is nooit ver weg. Maar het zou gek zijn om het heft systematisch uit eigen handen te geven. Een goede stuurman heeft ook op het terrein zelf ervaring nodig. Dat vergt dan ook een voortdurende afweging, waarin in functie van de maatschappelijke doelstellingen het werkkterrein van de overheid kritisch bekeken wordt. Wat telt is wat werkt, met het oog op wat we willen bereiken. In elk geval moet de overheid op een even doeltreffende manier die maatschappelijke doelstellingen kunnen waarmaken, als een privébedrijf voor winst moet zorgen. De middelen en de methodes zullen ongetwijfeld anders zijn, maar de doeltreffendheid - de sociale winst - moet dezelfde zijn.

#### **Coproducties tussen overheid en markt**

De overheid kan veel zelf doen, maar kan voor onderwijs, cultuur en milieubeleid bv. ook in onderaanneming gaan bij de Argo, de Munt of Aquafin en verder gewoon de markt laten spelen. Als socialisten hebben we met de markt eer-

der een lat-relatie: living apart together of liever apart samenleven. Daar zijn ook goede redenen voor. Alles lijkt er wel met geld te koop. Het gaat niet meer om waarden, maar om waren, die liefst voor veel geld verkocht kunnen worden. Maar de markt heeft ook zijn goede kanten. Zonder markt koop je geen auto of geen meubelen die een beetje met je eigen smaak overeenkomen. Ongetwijfeld zit niemand erop te wachten om formulieren in te vullen om aan brood of vlees te geraken. We durven er zelfs niet aan denken. Daarom laten we die vele dagdagelijkse beslissingen - die door geen enkel planningssysteem tot in detail kunnen geregeld en opgevolgd worden - best aan de markt over.

Maar de markt houdt meer in dan het spel van vraag en aanbod. Wat in het marktsysteem vooral telt, is het economisch gewicht van vragers en aanbieders. De bedrijven produceren omwille van de winst, niet omwille van de echte gebruikswaarde van een auto, een cd-speler of een gsm. Hoe rijker de consumenten, hoe zwaarder ze doorwegen. Op de markt worden alleen de financiële kosten en baten tegen elkaar afgewogen. De verantwoordelijkheid van de markt reikt dan ook niet verder dan de eigen financiële kosten en baten. Kosten die op de overheid of het milieu worden afgewenteld, blijven buiten beschouwing. Discriminaties van vrouwen of migranten kunnen op de markt best lonend zijn. Vandaag potverteren ten koste van de toekomstige generaties is er zelden een probleem. De markt kijkt hoogstens enkele jaren vooruit en wie na ons leeft, heeft er niets te zeggen.

De kracht van de markt is zeer sterk. Steeds meer terreinen worden door de markt ingepalmd: gezondheidszorg, opleiding en vorming, cultuur en vrije tijd. Dat leidt geregeld tot uitsluiting, verschraling en culturele armoede. Het geld wordt de maatstaf der dingen. Alles heeft zijn prijs, maar niets heeft nog waarde. De markt zal zijn eigen grenzen en beperkingen zelf nooit erkennen. De onzichtbare hand die de markt vrij spel geeft, is ongevoelig voor wie met ongelijke mogelijkheden door het leven moet gaan. Iedere dag flitsen er gigantische speculatieve kapitaalbewegingen van de ene naar de andere



plek in de wereld. De natuur wordt schaamteloos geplunderd. Vooruitzien is er nauwelijks bij. Daarom heb je de overheid nodig, vakbonden, milieuorganisaties en bewuste consumenten om voor tegengewicht te zorgen. De markt heeft spelregels nodig om niet te ontsporen: richtlijnen en normen om sociale dumping en oneerlijke concurrentie tegen te gaan, om de gezondheid en het milieu te beschermen, om discriminaties uit de wereld te helpen. Het is een voortdurend spel van uitdagen en corrigeren. Van macht en tegenmacht.

Zoals bedrijven aan strategische planning doen, is ook voor de overheid planning een krachtig instrument om haar beleid uit te voeren. Alleen moet de aard en het karakter van de planning drastisch gewijzigd worden in vergelijking met de schrale pogingen die hier in de jaren '70 werden uitprobeerde. Ook een globale, centralistische planning is in een Europese context volledig passé. Er is nood aan een soepele planning binnen die beleidsterreinen die van strategisch belang zijn voor een duurzame welvaart: het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen, dat één van de krachtigste planningsinstrumenten is, en daarom ook zoveel weerstand oproept, het Mina-plan voor de ontwikkeling van milieu en natuur, de programmatie van de zware medische diensten, het uitrustingsplan voor de gas- en elektriciteitssector, enz.

Strategische planning moet ook de relaties tussen de centrale overheid en de lokale overheid - zeg maar tussen de federale, Vlaamse en Brusselse regering en de gemeenten en OCMW's - stroomlijnen en verbeteren. Veiligheidscontracten, mobiliteitsconvenanten, milieu-beleidsplannen en jeugdwerkbeleidsplannen moeten die strategische planning een nieuw elan geven. Dergelijke contracten en convenanten tussen gelijkwaardige partners moeten ook op andere grote beleidsterreinen uitgewerkt worden: welzijn, stedelijke vernieuwing, culturele infrastructuur en vooral lokale werkgelegenheid vergen een gestroomlijnde aanpak om te vermijden dat iedereen zichzelf gaat behelpen. We kunnen het Sociaal Impulsfonds daarvoor alvast als kapstok gebruiken en er een Stedelijk Impulsfonds van maken.

Strategische planning laat ook de economie niet onberoerd. De tijd is voorbij dat de overheid daarbij nog een alleenheersersrol zou kunnen ambiëren, maar door het vastleggen van spelregels en randvoorwaarden moet de overheid voor een kader zorgen waarbinnen de ondernemingen en de consumenten volop eigen initiatieven kunnen nemen. Strategische planning is dus vooral een kwestie van het opzetten van co-producties, waarin de overheid de rol speelt van regisseur, opdrachtgever of gewone sponsor.

In dit kader hebben we eerst en vooral behoefte aan een krachtig omgevingsbeleid, met duidelijke en afdwingbare spelregels op sociaal en ecologisch vlak, maar ook om machtsmisbruik door kartels en monopolies te voorkomen. De overheidsinvesteringen en de grote infrastructuurprojecten (op het vlak van de communicatie-, kennis- en milieu-infrastructuur) moeten op basis van een integrale afweging van alle kansen en risico's, gepland en uitgevoerd worden. Tegelijkertijd moeten alle overheidssubsidies en fiscale voordelen voor bedrijven zich volledig toespitsen op vijf strategische beleidsterreinen: steun aan starters en beginnende bedrijven, werkgelegenheid voor laaggeschoolden, permanente opleiding en vorming, onderzoek en innovatie en een geïntegreerde milieu- en kwaliteitszorg. Op die manier kan de overheid de richting aangeven zonder zelf op de stoel van de ondernemer te gaan zitten.

Op de tweede plaats is er ook buiten de klassieke sociale sector, behoefte aan een goede en betaalbare dienstverlening waarover iedereen (minstens) moet kunnen beschikken. Dat vergt een scherpe definitie van de universele dienstverlening die de post, het spoor, de telecommaatschappijen, de waterdistributiebedrijven, de energieleveranciers en de banken, aan iedereen moeten leveren en waarop niet onder druk van de concurrentie kan beknipt worden.

Op de derde plaats komen de beheerscontracten met de autonome overheidsbedrijven en overheidsinstellingen (zoals Belgacom, de Post, de Lijn, de NMBS, de VDAB of de Vlaamse Instelling voor Wetenschappelijk Onderzoek), waarin de wederzijdse rechten en plichten worden vastgelegd die een heel stuk verder gaan



dan de universele dienstverlening. De overheid moet langs die weg duidelijke eisen kunnen stellen aan de beschikbaarheid, de toegankelijkheid en de kwaliteit van de diensten. Dat vergt niet alleen een grotere expertise aan de kant van de overheid, die waar voor haar geld moet krijgen, maar ook een grotere betrokkenheid van de gebruikers die op die overheidsbedrijven en overheidsinstellingen zijn aangewezen om zelf zo goed mogelijk te kunnen functioneren.

Strategische planning zonder een efficiënte en slagkrachtige overheid is zinloos. De overheid moet op scherp staan om de nieuwe uitdagingen aan te kunnen: met andere maar vooral betere regels, een uitgesproken klantvriendelijkheid, en klare evaluatie- en beoordelingsmethodes. Een efficiënte overheid is echter nog geen slagkrachtige overheid als niet tegelijkertijd op alle beleidsniveaus eenzelfde slagkracht aan de dag gelegd wordt. De slagkracht van Europa is daarbij van doorslaggevend belang. Het Rijnland-model - waarbij creatief ondernemen steunt op een efficiënte overheid en respect voor mens en milieu - is bij uitstek een Europees model. De federale of de Vlaamse overheid kunnen dat Rijnlandmodel niet op hun eentje recht houden en moderniseren. In het land van Maas en Den-der kunnen er eigen accenten gelegd worden als varianten op het Rijnlandmodel, maar het is alleen op Europees niveau dat dit sociaal-model een kans maakt.

#### **Het middenveld tussen staat, straat en markt**

De toekomst van het Rijnlandmodel met zijn Franse, Nederlandse en Belgische varianten steunt op drie belangrijke pijlers: een efficiënte en slagvaardige overheid, creatieve en dynamische ondernemingen, en een rijk geschakeerd maatschappelijk middenveld.

De historische rol van het maatschappelijk middenveld - van de vakbonden en mutualiteiten tot het rijke Vlaamse verenigingsleven - wordt door weinigen betwist. De strijd voor het algemeen stemrecht is zo'n honderd jaar oud, maar de geïsoleerde arbeiders zouden via het algemeen stemrecht weinig invloed hebben gehad als vakbonden en mutualiteiten hun bekommernissen niet in collectieve eisen hadden om-

gezet. Dat was op zichzelf reeds een echte leerschool voor de democratie. Het vereiste dat mensen ervan overtuigd werden dat hun schijnbaar uitzichtloze situatie kon veranderen door organisatie, collectieve acties en strijd. Het vereiste dat men op verschillende niveaus - van de fabriek tot het parlement - leerde onderhandelen en keuzes maken. Men leerde verantwoordelijkheid delen en opnemen.

Ook vandaag nog is de rol van de sociale bewegingen cruciaal in de werking van de democratie. Oud of jong, ziek of gezond, met of zonder werk: als je er alleen voor staat moet je al heel sterk zijn om iets te bereiken. Vakbonden en mutualiteiten kunnen alle krachten bundelen, de vele bekommernissen van hun leden tegen elkaar afwegen, de vragen in een concreet en haalbaar eisenpakket omzetten, onderhandelen en eerbare compromissen afsluiten. Ook vandaag nog is dat een proces van toegepaste democratie.

Als de maatschappij verandert, verandert natuurlijk ook het maatschappelijk middenveld. Naast vakbonden en mutualiteiten ontstaan nieuwe sociale bewegingen, die met hun eigen waarden en belangen een tegengewicht proberen te vormen tegenover de markt en de staat: de vrouwenbeweging, de vredesbeweging, de milieubeweging, de consumentenbeweging, de lokale actiegroepen, de witte comités. In essentie vervullen zij in een democratie overal dezelfde onmisbare functies. Zij zorgen ervoor dat mensen elkaar weten te vinden. Zij zijn de antennes voor de verlangens, noden en behoeften vanuit de samenleving. Gelijklopende behoeften worden gebundeld, tegenstrijdige behoeften worden tegen elkaar afgewogen. Er worden keuzes gemaakt. Er wordt gemobiliseerd en onderhandeld. De resultaten gewikt en gewogen.

Een democratie met zo'n rijk geschakeerd middenveld maakt uiteindelijk meer kans om zich te vernieuwen en te verbreden, dan een samenleving waarin de staat of de markt alles beheersen. Een levendige democratie is er één waarin veel mensen tijd maken voor elkaar, gevoelens en ideeën uitwisselen, belangen tegen elkaar afwegen, vertrouwen hebben in elkaar. Een politieke democratie die stoelt op een so-

ciale democratie van duizend en één sociale organisaties en netwerken, is sterker dan een democratie van geïsoleerde burgers die alleen voor zichzelf opkomen. Een politieke democratie die gedragen en bijgestuurd wordt door een sociale democratie, is sterker dan een democratie die stoelt op televoting en politieke shopping. Miskenning van alles wat "in de weg staat" tussen burger en overheid en tussen burger en markt, leidt onherroepelijk tot frustraties bij zowat iedereen. Elkeen wil zijn of haar probleem zo snel mogelijk opgelost zien, maar de overheid en de markt zijn onmogelijk in staat om aan alle eisen, verlangens en verwachtingen tegemoet te komen.

Overbelasting dreigt vooral de motor van de democratie te verhitten, want de onzichtbare hand die de markt regeert, blijft meestal buiten schot. Sociale bewegingen die bemiddelen tussen tegenstrijdige verlangens en verwachtingen, die de band leggen tussen het wenselijke en het haalbare, die met verantwoordelijkheidszin een strategie en een actieprogramma uitstippelen, zijn uiteindelijk een betere garantie om iedereen aan zijn trekken te laten komen dan allerlei vormen van lobbying en politieke reclametechnieken die door de sterksten aangewend worden om het gelijk aan hun kant te krijgen.

Omdat wij het maatschappelijk middenveld zo belangrijk vinden, durven we er ook hoge eisen aan stellen. Sociale organisaties en bewegingen die een vooraanstaande rol willen spelen op het maatschappelijk middenveld, moeten representatief zijn: dat geldt niet alleen voor de vakbonden en patroons, maar bv. ook voor de overkoepelende milieuorganisaties en de artsensyndicaten. Het maatschappelijk middenveld moet doorzichtig en democratisch georganiseerd zijn. Dat betekent dat er volledige openheid moet komen over de verwevenheid tussen de verschillende organisaties en nevenorganisaties, de verdeling van de bestuursmandaten, de eigen financieringsbronnen en de verschillende subsidiekanalen van de overheid. Openbaarheid van bestuur is ook hier een gulden regel. Sociale organisaties en bewegingen kunnen niet tegelijkertijd advies geven en achteraf ook nog eens meebeslissen. Het is dan ook goed dat de vak-

bonden en patroons wel nog een advies kunnen uitbrengen over het economisch overheidsinitiatief in Vlaanderen, maar zelf niet meer in de raad van bestuur van de Gewestelijke Investeringsmaatschappij voor Vlaanderen zitten. Wie wél wil meebeslissen - wat op het vlak van de ziekteverzekering het geval is voor de mutualiteiten en de artsensyndicaten - moet daar dan ook de volle verantwoordelijkheid voor dragen. In die zin moeten ook lokale actiegroepen kunnen ingeschakeld worden in het buurtontwikkelingswerk, door contracten en convenanten af te sluiten met het gemeentebestuur of het OCMW, waarbij die lokale actiegroepen wel kunnen meebeslissen, maar ook een grotere verantwoordelijkheid op zich nemen. Een dynamisch maatschappelijk middenveld moet ervoor zorgen dat het primaat van de politiek geen dictaat van de politiek wordt. De politiek moet uiteindelijk de eindverantwoordelijkheid dragen voor het politieke beleid, nadat alle belangen die in een samenleving bestaan getoetst zijn aan de centrale waarden die we van doorslaggevend belang vinden: respect, gelijkwaardigheid en solidariteit.

#### **Partijen moeten partijdig zijn**

Wie ervan droomt om de politiek af te schaffen maakt zich illusies. De politiek laat zich niet afschaffen. Een samenleving zonder politiek, dus zonder regels, zonder ordening, zonder macht bestaat niet. Het enige dat zich laat afschaffen is de democratie. Wanneer de democratie onder druk komt te staan, is de juiste oplossing echter niet minder, maar meer democratie. Dan is de oplossing: radicale democratie.

Onze visie op politieke democratie gaat ervan uit dat er een wezenlijk verschil bestaat tussen politiek en markt. Politiek is voor ons het instrument om samen, collectief richting te geven aan onze samenleving. Deze visie vertrekt vanuit de vaststelling dat de huidige samenleving zeker niet perfect is. Ze gaat er ook vanuit dat we een andere samenleving nodig hebben, met meer solidariteit, gelijkwaardigheid en duurzaamheid. Deze visie brengt dus waardeoordelen in de politiek. Deze waarden verschijnen niet uit het niets, zij zijn maatschappelijk ingebed. Zij worden gevormd en gedragen door op-

voeding, levensbeschouwing, ideologie.

Deze opvatting van democratie is niet gebaseerd op de geïsoleerde burger die op basis van zijn eigen voorkeuren de meest rationele keuze maakt, wel op mensen van vlees en bloed, met mogelijkheden en beperkingen. Het zijn mensen die steeds verbonden zijn met anderen: hun gezin, de buurt waarin ze wonen, de werkkring, het verenigingsleven, enz. Het is via deze verbondenheid - het samen-ik-zijn - dat volwaardig burgerschap ontstaat: dat gaat niet om de eenzame politieke zwerver of de geïsoleerde koning-kiezer, wel om de betrokken mens die met rechten en plichten verbonden is met een gemeenschap. Het is in deze sfeer van verbonden zijn met de anderen, van bekommerd zijn om elkaar, dat opvattingen over het algemeen belang ontstaan.

De basis voor de politiek is in deze visie niet alleen de individuele voorkeur van de kiezer, maar ook en vooral de waardegebonden opvattingen over het algemeen belang en over de richting die we met de samenleving willen uitgaan. De politiek moet de meningen van de kiezers goed weten te registreren, maar ook in dialoog gaan met de kiezers, hen trachten te overtuigen, te mobiliseren en actie te voeren.

Politici zijn volksvertegenwoordigers. Zij vertegenwoordigen het volk, dat zich niet hele dagen met politieke beslissingen en beslommeringen kan en wil bezig houden, want er moet in dit land ook nog ander werk verzet worden. In zo'n representatieve democratie hebben de regerende politici nooit het rijk alleen. Ze worden voortdurend gecontroleerd, gecontesteerd en bekritiseerd: door hun collega's, door actiegroepen, door belangengroepen, door wakkere burgers. Gelukkig maar. In politieke cafés, stads-gesprekken en hoorzittingen kan iedereen zijn ding bij de politici kwijt. Samen met volksinitiatieven en referenda zijn het onderdelen van een belangrijk en noodzakelijk palet om de creativiteit, kennis en ervaring in de samenleving aan te boren. Directe democratie, in de vorm van referenda bv., biedt zowel kansen op een stevig debat als op spektakel. Maar het beste referendum is het referendum dat niet hoeft gehouden te worden. Het dient als drukkingsmiddel op de

politiek, om de betrokkenheid van de burgers van hoog tot laag permanent te garanderen.

Politici moeten zelf hun contacten organiseren, zelf ervaren wat de maatschappelijke agenda is en die agenda kunnen toetsen aan hun politieke uitgangspunten. Een eigen mening komt de politici goed van pas, want anders vervallen we in een ondraaglijke lichtheid van het politieke bestaan waar alles mag, maar niets nog kan. Het is meer een kwestie van stijl en mentaliteit dan van structuren. Zoeken, graven en speuren. Op zoek gaan naar ideeën en opvattingen van de bevolking. Actief luisteren. Niet om de mensen naar de mond te praten, maar om hun bekommernissen en gevoeligheden te verstaan. Als ze ongelijk hebben, mag dat ook eens gezegd worden. Wat wordt beloofd, moet ook gedaan worden.

Politieke vernieuwing moet in deze visie gebaseerd zijn op een hernieuwd debat over de centrale waarden die de politiek richting moeten geven. Het is niet toevallig dat wie alleen over politiek denkt vanuit marktprincipes, politieke vernieuwing vooral ziet in termen van stijl (de modernen tegen de oude krokodillen) en in termen van nieuwe procedures (afschaffing opkomstplicht, rechtstreekse verkiezing van de eerste minister en de burgemeester, afschaffing lijststemmen, enz.). Veel belangrijker is dat partijen vanuit hun waarden, een duidelijk politiek project voorleggen, dat zij aan de bevolking uitleggen wat hun concrete oplossingen zijn voor reële maatschappelijke problemen, dat zij aantonen wie de winnaars en de verliezers zijn bij de oplossingen die zij voorstellen, m.a.w. dat partijen partijdig zijn.

Een duidelijke maatschappelijke profilering zal ertoe bijdragen dat de herkenbaarheid van de partijen toeneemt. Een belangrijke verworvenheid in onze democratie is dat iedereen een eigen mening mag hebben en dat deze uiteenlopende meningen een politieke vertolking krijgen. Het wezen van de politieke democratie is de verscheidenheid en de ideeënstrijd. Er is nood aan diverse politieke strekkingen die zich opnieuw positioneren in een maatschappelijk landschap dat grondig verandert. Van daaruit kan er over partijpolitieke grenzen heen samenge-

werkt worden rond concrete programma's en actiepunten en kunnen de politieke krachten, die een heroriëntering van onze samenleving willen, gebundeld worden.

Zo'n socialistische visie op politieke democratie heeft ook zijn weerslag op onze visie op de rol en betekenis van partijen. Voor wie alleen de individuele voorkeuren van de burgers als uitgangspunt voor de politiek neemt, is de betekenis van partijen zeer beperkt en in wezen herleid tot een kiesvereniging. Partijpolitieke invloed kan dan enkel verstorend werken in de relatie tussen de individuele burger en het beleid. In een socialistische visie hebben partijen een onmisbare brugfunctie tussen de burgers en het beleid. In de bevolking leven vele en vaak tegenstrijdige visies, belangen en verzuchtingen. Het is de opdracht van elke partij om de individuele vragen en verwachtingen van de burgers te bundelen, hierin een rangorde te brengen en er een samenhangend programma uit te distilleren op basis van haar waarden. Het krachtigste middel om op die basis de mensen terug geloof

te doen krijgen in de politiek is dat de politiek concrete, tastbare en liefst zichtbare resultaten boekt op terreinen die de mensen aanbelangen. Als de toekomst van ons pensioenstelsel verzekerd is, als de werkloosheid bedwongen wordt, als de veiligheid in de straten verhoogd wordt, als het gerechtelijk apparaat beter werkt, als de nitraten in ons drinkwater geëlimineerd zijn, als verkrotte buurten in de steden nieuw leven ingeblazen wordt, als mensen die uitgesloten worden opnieuw een perspectief krijgen, pas dan zullen de mensen er weer in geloven, ervan overtuigd zijn dat fatalisme misplaatst is en dat de politiek in staat is om een antwoord te geven op hun problemen. Het antwoord op het wantrouwen in de politiek is dus niet aan abstracte politiek te doen door discussies te voeren over hervormingen van ons kiessysteem of de rechtstreekse verkiezing van de eerste minister. Het krachtigste wapen om het vertrouwen in de politiek te versterken is inhoudelijk aan politiek te doen.